

HEINRICH SCHÜTZ:
**»Historia der Freuden- und Gnadenreichen Geburth
Gottes und Marien Sohnes, Jesu Christi«**
(SWV 435)

Peter Ryom
dr. phil.

Heinrich Schütz' (1585–1672) såkaldte »Juleoratorium«, hvis egentlige titel som anført i overskriften er *Historie om Guds og Marias Søns, Jesu Kristi, glædes- og nåderige fødsel*, er i både musikalsk og historisk henseende et bemærkelsesværdigt værk. Det tilhører den mindre gruppe musikstykker fra hans hånd, der til forskel fra bl.a. hans talrige og forholdsvis korte *Kleine geistliche Konzerte* og *Sinfoniae sacrae* er kendetegnet ved et betydeligt omfang, der især skyldes, at de rummer en sammenhængende fortælling med udgangspunkt i nytestamentlige beretninger. Hertil hører de tre passioner efter henholdsvis *Lukas*, *Matthæus* og *Johannes*¹, det oratorielignende værk »Frelserens syv ord på korset« og Historien om Kristi opstandelse.

Et af forbillederne for Schütz' *Historia* synes at have været et oratorielignende værk om Jesu fødsel fra 1602 af den nederlandske komponist Rogier Michael den Yngre (ca. 1554–1619), der fra 1587 til sin død virkede som hofkapelmester i Dresden, hvor Schütz efterfulgte ham i embedet. (Forinden havde Schütz i øvrigt tilbragt et par år i Venezia, hvor han studerede hos mesteren ved San Marco-kirken, Giovanni Gabrieli (ca. 1553–1612) og her lærte den såkaldte »venezianske skole« og den dobbeltkorede teknik at kende.)

De to værker opviser mange fælles træk, bl.a. med hensyn til tekstligt indhold og musikalsk disposition. Til grund for dem begge ligger de nytestamentlige beretninger hos de to evangelister, der omtaler Jesu fødsel og barndom:

- Lukas, kapitel 2, vers 1–21: Jesu fødsel, hyrderne på marken, den himmelske hærske, omskærelsen og navngivningen.
- Matthæus, kapitel 2, vers 1–23: de vise mænd fra Østerland, kong Herodes, flugten til Egypten, barnemordet i Betlehem, bosættelsen i Nazareth.

Desuden indgår i slutningen et kort citat fra Lukasevangeliet, kapitel 2, vers 40: »barnet voksede og blev stærkt og fyldtes af visdom; og Guds nåde var over det«.

Helt identiske er de to værker dog ikke, for mens Rogier Michael har inddraget alle de nævnte dele af beretningerne i sin udsættelse, har Schütz udeladt skildringen af Jesu fremstilling i templet og mødet med Simeon og profetinden Anna (Lukas kapitel 2, vers 22–39). Hos begge komponister omfatter teksterne desuden en indledning, »Vor Herres Jesu Kristi fødsel, sådan som den beskrives for os af de hellige evange-

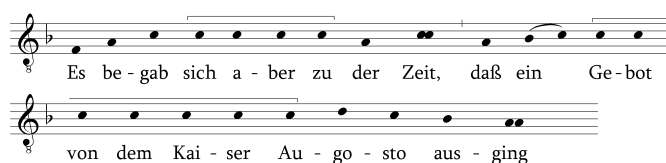
¹ En Markus-passion er fejlagtigt blevet tilskrevet ham.

HEINRICH SCHÜTZ: JULEORATORIUM

lister«² og en afsluttende taksigelse, »Tak siger vi alle til Gud vor Herre Kristus (osv.).«³ Bortset fra disse to yderafsnit indeholder ingen af værkerne »fremmede« tekster (sådan som tilfældet er i f.eks. Bachs *Juleoratorium* fra 1734).

Også den musikalske behandling opviser en række påfaldende lighedspunkter mellem de to værker: de egentlige evangeliebretninger fremføres solistisk af en tenor (uden tvivl med inspiration fra passioner af bl.a. Luthers medarbejder Johann Walter, Bartholomäus Gesius og andre), mens de forskellige personers replikker – englen, den himmelske hærske, hyrderne, de vise mænd, ypperstepræsterne og de skriftkloge, Herodes, Simeon – er udsat efter et fast mønster, således at stemmetallet fastholdes efter, hvem der taler.

Den afgørende forskel mellem Michaels og Schütz' værker ligger i besætningerne. Mens den ældre komponist skrev sin musik for vokalsolister og kor a cappella (igen efter mønsteret fra passioner), gjorde hans efterfølger udstrakt brug af forskellige blæse- og stryge-instrumenter, som i høj grad medvirker til den rigdom af klangfarver og vekslende udtryk, der i særlig grad kendetegner hans *Historia*. Også evangelieberetningerne opviser grundlæggende forskelle i den musikalske behandling. Mens Michaels udsættelser følger det ældre enstemmige princip, uden taktinddeling og rytmisering af tonerne (de markerede toner er noterede som lange bjælker):

har Schütz udsat de samme tekster som continuo-ledsagede recitativer:

Evangelist

Es be - gab sich a - ber zu der - sel - bi - gen Zeit, daß
ein Ge - bot von dem Kai - ser Au - gu - sto aus - ging, daß al - le
Welt ge - schät - ztet wür - de

De forskellige personers replikker (direkte tale) har Michael udsat i ti selvstændige, flerstemmige afsnit:

- *Engel* (afsnit 2, 10 og 11) 2 stemmer: TT
- *Menge der Engel* (3) 6 stemmer: SSATTB

² Die Geburt unsers Herren Jesu Christi, wie solche uns [Schütz: wie uns] von den heiligen Evangelisten beschrieben wird.

³ Dank sagen wir alle Gott, unserm Herren Christo, der uns mit seinem Wort [Schütz: mit seiner Geburt] hat erleuchtet und uns erlötet mit seinem Blut von des Teufels Gewalt. Den sollen wir alle mit seinen Engeln loben mit Schalle, singen: Preis sei Gott in der Höhe!

HEINRICH SCHÜTZ: JULEORATORIUM

- *Die Hirten* (4) 3 stemmer: TTB
- *Die Weisen* (5) 4 stemmer: TTTB
- *Hohenpriester und Schriftgelehrte* (6) 5 stemmer: TTTTB
- *Herodes* (7) 2 stemmer: BB
- *Simeon* (8) 5 stemmer: SSATB og (9) 2 stemmer: TB

Påfaldende er de to forskellige udsættelser af Simeons ord, der yderligere understreges af den musikalske karakter. Mens de første, »Herre! nu lader du din tjener gå bort i fred, som du har sagt (osv.)«, er indeholdt i et korafsnit af samme rytmiske beskaffenhed som evangelie-beretningerne:

Her-re, nun läßt Du Dei-nen Die-ner im Frie-den fah - ren
Her-re, nun läßt Du Dei-nen Die-ner im Frie-den fah - ren
Her-re, nun läßt Du Dei-nen Die-ner im Frie-den fah - ren
Her-re, nun läßt Du Dei-nen Die-ner im Frie-den fah - ren
Her-re, nun läßt Du Dei-nen Die-ner im Frie-den fah - ren

er hans henvendelse til Maria, »Se, det barn er sat til fald og oprejsning for mange i Israel (osv.)« behandlet i lighed med de øvrige flerstemmige afsnit:

Sie - he, - die - ser wird ge - setzt zu ei - nem Fall
Sie - he, die - ser wird ge - setzt zu ei - nem
und Auf - er - ste - hen vie - ler in Is - ra - el
Fall und Auf - er - ste - hen vie - ler in Is - ra - el

Forklaringen på denne udtryksmæssige forskel kan være, at de første ord – som i øvrigt udgør den såkaldte »Simeons lovsang« (*Nunc dimittis*) – er rettet mod Gud, mens de andre er henvendt til et menneske, Jesu mor.

Schütz' *Historia* indledes af en korsats, hvoraf dog kun teksten og to musikalsk ens instrumentale basstemmer er overleveret:⁴

Orgel+
Viola
da gamba

Sinfonia

Angivelsen *Die Geburt* i takt 9 tyder på, at satsen begynder med et otte takter langt instrumentalt afsnit. Koret oplyses at være firestemmigt, hvorimod den instrumentale ledsagelse ikke kendes, men det er nærliggende at antage, at besætningen har været den samme som i den afsluttende sats: foruden kor (SATB) medvirker violin I/II, viola, basun I/II, fagot og basso continuo (orgel og viola da gamba).

⁴ Ved enhver opførelse er det derfor nødvendigt at lade værket begynde med musik komponeret i Schütz' stil med udgangspunkt i de foreliggende stemmer.

HEINRICH SCHÜTZ: JULEORATORIUM

Hos Schütz fordeler beretningerne sig på i alt ni recitativer af den omtalte type, hvori vokalsolisten ledsages af den instrumentale basstemme (continuo) med tilhørende akkorder alene. Herimellem er indlagt otte *Intermedier*, som er arieglignende satser og kor med de forskellige replikker. Som hos Michael er stemmetallet afpasset efter personerne, men derudover fastholdes den instrumentale ledsagelse fra afsnit til afsnit:

- *Engel* (intermedier I, VII og VIII): sopran solo, violetta I/II og continuo
- *Die Menge der Engel* (II): kor (SSATB), violin I/II, fagot og continuo
- *Die Hirten auf dem Felde* (III): kor (AAA eller AAT), fløjte I/II, fagot og continuo
- *Die Weisen aus Morgenlande* (IV): kor (TTT), violin I/II, fagot og continuo
- *Hohenpriester und Schriftgelehrte* (V): kor (BBBB), basun I/II og continuo (basun II-stemmen er ikke overleveret)
- *Herodes* (VI): bas solo, trompet I/II og continuo

Ikke alene klangligt, men også musikalsk og strukturelt adskiller disse satser sig fra recitativerne ved deres omfang og afvekslende udtryk, således som de følgende eksempler viser:

The image displays a musical score for Intermedium I, divided into two sections: *Sinfonia* and *Intermedium I*. The *Sinfonia* section features four staves: Vla I, Vla II, Engel, and Bc. The *Intermedium I* section includes vocal parts with lyrics: "Fürch - tet euch nicht, fürch - tet euch nicht." and "Sie - - - he,". The score is written in 3/2 time and includes various musical notations such as notes, rests, and dynamics.

Det følgende intermedium begynder med korets tre overstemmer, hvortil de dybe stemmer og instrumenterne slutter sig i takt 9:

HEINRICH SCHÜTZ: JULEORATORIUM

Intermedium II

Cantus I
Cantus II
Altus
Bc

re sei Gott, Eh -
Eh - - - re sei
Eh - - - re sei
re sei Gott, Eh -
Gott Eh - - -
Eh - - - re sei Gott
re sei Gott
re sei Gott
Eh - re sei Gott

Det dramatiske højdepunkt i værket nås i det intermedium, hvori Herodes henvender sig til de vise mænd med ordene: »Gå hen og forhør jer nøje om barnet; og når I har fundet det, så lad mig det vide, for at også jeg kan komme og tilbede det.« Både basstemmen og de to trompeter (*clarini*) understreger hans kongelige værdighed:

Sinfonia Intermedium VI

Clar I
Clar II
Herodes
Bc

Zie-het hin

HEINRICH SCHÜTZ: JULEORATORIUM

Zie-het hin zie-het hin zie-het hin

zie - het hin und for-schet flei - sig, for-schet

flei - sig, for-schet flei - sit nach dem Kind - lein, und for-schet

Den oprindelige version stammer fra 1660, men få år senere blev værket omarbejdet og fik dermed den udformning, det i vore dage er blevet kendt i. Opførelsen fandt sted i Dresden 25. december 1665, og samme år lod Schütz dele af det udgive, nemlig recitativerne. Intermediernes beholdt han for sig selv, og i mange år blev de betragtet som forsvundet, men for hundrede år siden (1908) blev de fundet i et anonymt manuskript i Universitetsbiblioteket i Uppsala. Som nævnt mangler stadig kor- og orkesterstemmerne til den indledende sats og basun II-stemmen til intermedium V.

Det interessante ved årstallet for opførelsen og udgivelsen er, at Schütz i det år havde nået den for sin tid høje alder af 79 år, hvilket musikken på ingen måde bærer præg af. Tværtimod er der tale om et værk med en udtrykskraft, der i høj grad bærer vidnesbyrd om komponistens indlevelse i stoffet og frodige fantasirigdom. Det kan ikke undre, at hans *Historia* snart efter blev efterspurgt vidt omkring. Bemærkelsesværdigt er det i øvrigt også, at Schütz nogle år senere vendte tilbage til den ældre musikstil uden instrumenter overhovedet i sine to sidste passioner efter *Matthæus* (1666) og *Johannes* (i to versioner fra 1665 og 1666).

Med det brede spektrum af udtryksmuligheder, hans værker inden for de forskellige genrer opviser, er det med god grund, at Heinrich Schütz – sammen med de samtidige komponister Johann Hermann Schein (født i 1586, elev af Rogier Michael) og Samuel Scheidt (født i 1587) – betragtes som de ypperste bidragydere til den evangelisk-lutherske kirkemusik fra baroktidens første århundrede. De medvirkede til at bane vejen for højbarokkens mestre: Franz Tunder, Dietrich Buxtehude, Nicolaus Bruhns, Georg Böhm og frem for alt Johann Sebastian Bach.

© Peter Ryom 2008